

Återupptäckten av industrisamhället

Robert Willim

Gamla fabriker. Rostiga kranar som gnisslar i vinden. Luckor med flagnad färg och trasiga lås. Läckande rör med orange och grön oxidering. Damm, smuts, fläckar och rost. Övergivna föremål som slitits av en gång dagligt användande, men som nu är lämnade och kanske glömda av dem som en gång höll i dessa. Föremålen, och de övergivna miljöer där vi hittar dem, lockar nu till sig andra människor. I flera fall rensas miljöerna upp och restaureras för att bli konsthallar, museer, bostäder, skolor eller kontor. Då lämnas ofta vissa delar från den tidigare verksamheten kvar. En rostig ångpanna eller en maskin kan bli till ett dekorativt inslag som med sin patina står i kontrast till den renoverade miljön. I Helsingborgs hamnkvarter har till exempel Campus Helsingborg, en filial till Lunds universitet, tagit över Tre-torns gamla stövelfabrik. I den tidigare fabriken pågår nu en helt ny typ av verksamhet. Men till viss del finns lite av den industriella karaktären kvar i miljön. På gården har man bland annat lämnat kvar en del rostiga föremål från den tidigare stöveltillverkningen. Området kring hamnen erbjuder flera exempel på förvandlade industrier. Mittemot Campus Helsingborg, på andra sidan gatan, har IKEA sitt nyligen upprättade huvudkontor. Även detta är en återanvänd fabrik, och lokalerna som tidigare var ett sockerbruk vittnar delvis om sin tidigare industriella funktion.

Listan på återanvända byggnader som tidigare inrymt tillverkningsindustrier och som

nu är nedlagda eller flyttade kan göras lång. Den tidigare industrin har i dessa fall estetiserats och blivit till historiska kommentarer till den nya verksamheten som tar plats i lokalerna. Man kan nästan höra retoriken från de inflyttande institutionerna: Förr pågick här en framgångsrik verksamhet. Men tiderna förändras, och nu finns vi istället här för att föra in dessa gamla platser i framtiden. Det är ett retrospektivt perspektiv och bilder av en utvecklingsriktning som frammanas i denna typ av återanvändning. Den nyinkopplade datorutrustningens lysande bildskärmar lyser kontrastivt mot rostiga kvarlämnade maskindelar och andra spår som här och där syns från den tidigare industriella verksamheten.

Men även tomma industrimiljöer i förfall kan ha en attraktionskraft. Som ruiner kan de kittla fantasin och vittna om ett samhälle i förändring. I denna text kommer jag att diskutera hur urbana miljöer och då i första hand industrialanläggningar, vilka står tomma i väntan på beslut om rivning eller på eventuell nyetablering i lokalerna, utövar en lockelse. Miljöerna upptäcks och utforskas, och i detta upptäckande sker en estetisering av de äldre anläggningarna.

Att utforska det (o)kända

I väntan på rivningsbeslut eller på att någon ekonomisk intressent ska ta mark eller övergivna lokaler i besittning kan det försiggå olika typer av verksamhet i nerlagda anläggningar.

Ibland är aktiviteterna av den ljusskygga sorten i form av till exempel droghandel, häleri eller prostitution. Industrimiljöerna kan dock även användas i mer oskyldiga syften, vilket är något som sker i flera städer, däribland Malmö. I ett forum på Nätet som finns på den i och för sig kontroversiella webbplatsen Flashback skriver signaturen Billy_jet om denna typ av användande. Han skriver om upplevelser vid den gamla torrdockan i Västra hamnen, där tidigare Kockumskranen stod och bredbent gav Malmö dess siluett.

Det finns ett väldigt stort underjordiskt komplex i kockumsvarvet, runt stora dockan går gångar ca 550 meter i direkt kontakt med marken (ca 2 m ner) dessa är dock bara början på det hela, det leder underjordiska gångar till alla varvshus tillhörande kockumsområdet. Jag har själv utforskat gångarna som går längs kockumsdockan, även blickat ned på de undre våningarna, jag har sett minst 3 våningar ner i marken. Dessa gångar är till för arbetare som jobbat på varvet och alla de gasledning/kabelledningar som krävs för svetsarbete samt andra mekaniska bestyr. De undre gångarna är till för att kunna förankra skeppen i marken direkt. Dessa gångar jag har utforskat har en sträcka av grovt uppskattat 10 km. 550 m längsgående dockan å tre våningar. det blir 550x6=3300. Sedan finns det otaliga bigångar jag ej vågat utforska på varje plan. Jag har inte utforskat vidare detta ofantliga komplex, för att jag inte vågat. Tyvärr är den ingång jag använt igenmurad med cement, den fanns ca 3 m ned 10 m in på dockans västra sida. Om möjligt ge mig ett nytt råd på hur man kommer åt dessa gångar. (<http://forum.flashback.info/scandinavia>)

När detta skrivs, vintern 2004, är torrdockan fylld med vatten i väntan på att bli småbåtshamn. Om tunnlarna som beskrivs i citatet är tillgängliga eller ej är inte av primärt intresse för denna diskussion. Det jag vill peka på är det fenomen som Billy_jet representerar. Det går under namnet Urban Exploration, och handlar om en sorts amatör- eller hobbyupptäcktsexpeditioner i urban miljö. Gamla industrier, övergivna sjukhus, kloaker, skyddsrum och tunnlar har blivit föremål

för denna typ av intresse. I en artikel i *New York Times* om Urban Exploration radar man upp exempel från storstäder, där stadsmiljöer används på alternativa och mer eller mindre spektakulära sätt.

One group in Minneapolis kayaks in storm drains. A man in Dover, England, goes into the area's World War II batteries and barracks. In Berlin, some have entered a bunker under the Alexanderplatz. A group of Paris women, the K-ta Nanas, sneaks among the catacombs beneath the city, sometimes navigating the wet passages in bikinis (*New York Times* 3 maj 2001).

Urban Exploration kan ses som en form av alternativ turism, och även som exempel på privata initiativ till att utforska mindre uppmärksammade miljöer i dagens städer.¹ Det är en förlängning av det sökande efter unika upplevelser som präglat turism och rekreation under lång tid (se Ooi 2005, jfr Willim 2005a). Verksamheten är också alternativ till de officiella initiativen att klassificera och bevara städernas kulturarv (jfr Jönsson & Svensson 2005). Företeelsen har olika sidor, men ursprunget sägs finnas i USA. Den går ibland under namnet Infiltration och ibland kallas verksamheten för Building hacking. Det gemensamma för de olika verksamheterna är att vissa urbana miljöer, vilka man utan tillstånd normalt inte har tillgång till, ska utforskas. Det som utforskas kan vara allt ifrån övergivna industriruiner eller stängda sjukhus till fortfarande använda kloaker, skyddsrum eller tunnlar. Verksamheten bygger på att miljöerna är okända för besökaren eller upptäckaren. Det handlar om att aktivera sin nyfikenhet gentemot det som finns omkring oss i alla städer, och att omvärdera det vi inte attraheras av eller tycker är ointressant. På webbplatsen Infiltration.org skriver signaturen Ninjalicious om det sorgliga i att många människor aldrig upptäcker det intressanta som dagligen finns omkring oss.

Foto: Ulf Celander

I find it sad that most people go through life oblivious to the countless — free — wonders around them. Too many of us think the only things worth looking at in our cities and towns are those safe and sanitized attractions that require an admission fee. It's no wonder people feel unfulfilled as they shuffle through the maze of velvet ropes on their way out through the gift shop (www.infiltration.org).²

Ruinkänslor

I utforskandet av övergivna platser, som till exempel industriruiner, kan olika känslor frammanas. Spänningen i att vara på en förbjuden plats kan förenas med en bitterljuvt melankolisk nostalgi. Övergivna miljöer kan locka fram känslor av melankoli eller tankar om föränderlighet och alltings förgänglighet. En belgisk pilot som driver webbplatsen Abandoned Places reflekterar över sina upptäckts- och dokumentationsutflykter till övergivna miljöer.

Today, the pyramids of the industrial revolution just uselessly stand in the way, they're a scar in the landscape. The deafening noises have been replaced by silence, but if you listen carefully they will tell you their story.

Abandoned hospitals where you can still smell the anxiety of the ill, where you can hear the coughing of the TBC infected and where once doctors and nurses walked through the shiny corridors.

A 100 years old hotel, standing proudly at the waterfront, arrogantly overlooking the beach and fiercely withstanding all the storms of the past century, a decayed symbol of wealth for the rich (www.abandoned-places.com).³

När industrier och andra av industrisamhällets byggnader, liksom tidigare kyrkor, slott och torp överges och förfaller, klassificeras de tomma anläggningarna snart som ruiner. Lars G. Strömberg skriver om hur ruinen som metafor har en oerhörd betydelse i konst och litteratur. Ruinmetaforen används för att ge "... uttryck för stämningar som elegi, förgänglighet, nostalgi, skräck, revolt, evighet, salighetslängtan, dödsångest, kampen mellan natur och människa, död och liv osv." (Strömberg 1997:100). Ruiner kan ha en sedelärande kraft. Liksom konstens vanitas-motiv av döds-skallar, flugor och vissnande blommor visar de på alltings förgänglighet. De materiella strukturer som en gång i tiden utgjorde myllrande miljöer, fulla av rörelse och ljud, står nu tysta och tomma.⁴

Ruiner kan ses som kopplingar till det förflutna. Byggnadslämningar kan därför medvetet bevaras för att lära oss något om det som tidigare skett. Tragiska minnesmärken från andra världskriget, som utrotningsinfrastrukturen från nazisternas koncentrationsläger i Auschwitz eller den sönderbombade och som ruin delvis bevarade Kaiser Wilhelm-Gedächtniskirche i Berlin, är tänkta att fungera pedagogiskt och fostrande. På samma sätt kan tidigare industriella miljöer påminna om det onda och det goda i tidigare (och samtida) industrialism. En besökare kan, trots vistelsen i miljön, ha ett avstånd till den tid

då nu nerlagd verksamhet blomstrade och då människor svettades under sina arbetsskift. Distansen innebär att anläggningarna kan tala till besökare på olika sätt. Att vistas i en övergiven fabrik kan ge känslor av tidens flykt och kan nära föreställningar om vad som en gång var och vad som komma skall. Det kan kännas som tiden får en riktning (jfr Jaguaribe 1999: 311f.). Miljön kan också stå i bjärt kontrast till de fysiska omgivningar som omger anläggningen, men som inte fanns där när industrin var i drift. Den gamla fabriken finns nu i ett annat sammanhang, vilket gör att den kan upplevas som en miljö för rekreation och reflektion. På liknande sätt som jordbrukets produktionsmiljöer (det som ofta refereras till som "landet") för många stadsmänniskor under 1900-talet har kommit att förknippas mer med avkoppling och förströelse än med förvärvsarbete, kan industriarbetares gamla vardagsmiljöer bli platser för rekreation för de människor som tjänar sitt levebröd i andra sammanhang. Fabriken associeras med det förflutna (industrisamhället), liksom landsbygden och jordbruksmiljöer redan tidigare för många har kommit att förknippas med forna tider (bondesamhället).

I en essä i webbtidskriften *Jinx*, som till stor del handlar om urban exploration, beskrivs ett olovligt besök i en gammal sockerfabrik i New York. Fabriken är fortfarande i drift, men besökarna anar att verksamheten i området inte är vad den en gång var. Skribenten skriver om melankoli och känslor av saknad:

On the rooftop of the square tower, two stories above the Domino's sign, we looked out over the river at Manhattan. The buildings gleamed with lights, but the East River was dark. There were no cargo ships in the harbor, no strings of barges in the river, as there had been a hundred years ago, bringing in raw goods from distant nations and carrying the products of New York to the rest of the country. Looking at the factory below us, I felt a sense of melancholy and loss at never having known the New York of a century ago, when all of Williamsburg was filled with the same temples of industry. I love the

Williamsburg of today, with its thriving culture and energy; but surely there is something that is lost with every factory closure, something that I've never known but that I miss anyway (Duncan 2004).

Den här typen av nostalgiska känslor, som till exempel kan frammanas av vistelsen i en miljö som ger historiska associationer, är inte baserad på personliga minnen. Det är mer en diffus känsla av en lockelse i flydda tider. Det liknar något som antropologen Arjun Appadurai har beskrivit i samband med konsumtion och marknadsföring. Han kallar det för "armchair nostalgia" (1997:98). Termen beskriver hur nostalgiska känslor frammanas utan att de är relaterade till några egna minnen av en svunnen tid. Han visar hur retro-trender tar form och hur man i reklam använder sig av uttryck som förknippas med vissa historiska perioder, och hur känslor härmed frammanas. Han ser armchair nostalgia som del i ett slags kommodifiering av tiden, dvs. hur tiden blir en vara och till något med ekonomiskt värde. De bitterljuva ruinkänslorna som kan lockas fram i en övergiven fabrik gör att de industriella miljöerna kan uppfattas som tilltalande, samtidigt som de associeras med en hård dåtid.

Industriebilder

Nätbaserade gallerier, med bilder som tagits i samband med expeditionerna, är en viktig sida av rörelserna kring det urbana upptäckandet. Rörelserna utgör därmed en sorts samtidsdokumentation, eller egentligen mer en dokumentation av det samhälle som precis fanns. Nyfikenheten och lockelsen i de fysiska miljöerna förenas med lusten att dela med sig av sina erfarenheter, och att diskutera sina äventyr med andra. De materiella miljöer som gestaltas har en kärv patina som ofta framhävs i fotogalleriernas bilder. Rosten, det slitna och märkena av tidens tand betonas i bilder av gamla maskiner, rör och cisterner. Flagnad färg och oxidering bildar mönster som inte uppkommit genom avsiktliga mänskliga

handlingar. Det är den slitna och ofta tunga och hårda materialiteten som lyfts fram. Patinerad betong, tegel, sten, glas och metall. Detta hårda förenas med ett slags kulturell strålgans, en sorts känslomässig mjukhet. En tung maskin är nu inte längre ett produktionsmedel som rutinmässigt brukas i vardagsarbetet, det är mer ett konstverk, en skulptural nostalgibringande artefakt.

De stilar som präglar de urbana upptäckarnas nätbaserade gestaltningar för tankarna till

andra konstnärliga yttringar. Gamla industrimiljöers lockelse och potential att gestaltas i konst har naturligtvis inte bara uppmärksamats av urbana upptäckare, utan miljöerna har använts av en rad konstnärer under de senare decennierna. Med hjälp av olika estetiska uttryck har konstnärer valt att skapa bilder av västvärldens tynande tillverkningsindustri. Bland de mer kända finns det tyska paret Bernd och Hilla Becher, som har utforskat spelet mellan subjektiv och objektiv betrak-

Foto: Ulf Celander

telse av industrisamhällets lämningar. Deras systematiskt ordnade fotoserier av vattentorn, gastankar, industrifasader och andra industriella motiv påminner om de försök till objektiv dokumentation som etnologer ägnade sig åt när de skulle dokumentera material och redskap från det bondesamhälle som man såg försvinna under det tidiga nittonhundratalets industrialisering (se Becher 2004). På Bechers otaliga svartvita fotografier syns inga människor, bara tyst materialitet. Det är foton som ger associationer till en svunnen tid.

Andra fotografer som japanska Naoya Hatakeyama eller amerikanska Tom och Troy Paiva har valt andra stilar. Industrierna i deras nattfotografier har fått en närmast magisk aura.⁵ Ett mystiskt ljus vilar över byggnader och maskiner. De materiella miljöerna, där människor under sina arbeten har tillbringat sin vardagstid har fått ett spöklikt och utomjordiskt skimmer. Här framstår det industriella som något mer än vardagliga produktionsmedel. Fabriker och maskiner har blivit trolskt besjälade skapnader, genom att de framställs i suggestiv belysning eller inramade i stämningsskapande slöjor av dis.

Det mörka och det sublima

Samtidigt som urban exploration kan ge känslor av melankoli och en bitterljuv förnimmelse av historiens vingslag i gamla övergivna miljöer så visar praktikerna även upp en fascination för det mörka och för det frånstötande, förträngda eller det abjekta (jfr Kristeva 1992). De besökta miljöerna beskrivs på sätt som lyfter fram en närmast gotiskt mystisk aura. I boken *Invisible Frontiers* skriver L. B. Deyo och David "Lefty" Leibowitz om sina äventyr i New Yorks dolda världar bland ruiner och tunnlar. Första kapitlet heter "Hell" och inleds med ett citat ur Dantes *Inferno*: "And as I stared through that obscurity, I saw what seemed a cluster of great towers, whereat I cried, "Master, what is this city?". Sedan inleds texten:

In the shadows of the city waits an invisible frontier – a wilderness, thriving in the deep places, woven through dead storm drains and live subway tunnels, cousing over third rails. The frontier waits in the walls of abandoned tenements, it hides on the rooftops, and it infiltrates the bridge's steel. It's a no-man's land, fenced of with razor-wire, marked by warning signs, persisting in shadows, hidden everywhere as a parallell dimension. Crowds hurry through the bright streets, insulated by the pavement, never reflecting that beneath their feet lurks a universe (Deyo & Leibowitz 2003:3).

Därefter följer rubriken "utstött". Texten är en lek med alternativa positioner och ett frammanande av det mystiska. I flera fall av urban exploration betonas starka känslor. Om verksamheten ses som en sorts alternativ turism så kan jakten på starka och känslolösa upplevelser kopplas till den tidigare turismens jakt på det sublima. Under 1700- och 1800-talen skedde reaktioner mot det harmoniskt idylliska och pittoreska som kännetecknade turistiska rekreativmiljöer. Nu började man leta efter starkare upplevelser. Orvar Löfgren beskriver framväxten av det sublima idealet och hur det kopplades till rekreation, resande och estetik. "In the midst of all the idyllic harmony there grew a need for a heightened sensation, a cult of the sublime – 'all that surprises the soul, all that creates a sense of fear,' as Diderot defined the concept" (Löfgren, 1999:27). Det sublima manifesterades i storslagna scenerier som till exempel Niagarafallen. Men det skulle inte ensidigt representera storslagen skönhet.

The sublime refers not only to the majestic or magnificent, but also to the terrifying or awesome, the presence of forces stronger than man, be they demonic or godly. Moments of the sublime must grip the onlooker, through the dialectics of the repelling and the fascinating (ibid.: 28).

Det sublima har sedan av David Nye kopplats samman med en tidig fascination för industrins kraftfulla och storslagna miljöer. Han använder termen "industrial sublime" för att

beskriva hur besök i industrimiljöer under 1800-talet gav starka upplevelser för turister. Landskap av bolmade skorstenar och maskinhallar besöktes av den tidens medelklass i jakten på sublimes upplevelser (Nye 1996).

Det finns länkar mellan framväxten av industrial sublime och de urbana utforskarnas praktiker. De urbana miljöerna ges ett värde som inte har så mycket att göra med dess funktion, dess industriellt rationalistiska effektivitet, eller den skönhet som kan finnas i ingenjörers lösningar av tekniska problem. En övergiven fabrik kan istället bli till ett spännande fantasilandskap som associeras lika mycket till suggestiva fiktiva miljöer som till den produktion som en gång ägde rum i lokalerna. I flera science fiction-filmer har associationer till industrimiljöer använts i skapandet av fantasieggande stämningar och miljöer. Några exempel är de monstruöst sublimes stads- och industrilandskap som inleder filmen *Blade Runner*, eller det ominösa och industriella innandömet till rymdskeppet Nostromo i filmen *Alien* (se Bukatman 2003). Efter att ha sett dessa filmer kan utflykter i en övergiven fabrik mycket väl locka fram associationer till filmernas scenerier.

Industrial Cool

Det urbana upptäckandet kan präglas av starka känslor i form av stimulerande spänning, på gränsen till rädsla, när ofta förbjudna expeditioner genomförs i omgivningar med murkna bräddor, öppna schakt, trasiga trappor och rasrisk. Men dessa emotioner kan också ackompanjeras av mer behärskade känslor som melankoli, kontemplation och "armchair nostalgia". Dessa känslolägen och hur de sammankopplas med industriella miljöer kan belysas med hjälp av termen "industrial cool" (Willim 2005a, 2005b).⁶ Termen betecknar delvis hur en distanserad lockelse hos industrin växer fram, men den är även uttryck för hur tidigare tillverkningsindustri estetiseras och kulturaliseras på nya sätt. Industrial cool

kan säga något om hur människor nu återupptäcker industrisamhället genom aktiviteter som urbant upptäckande, men den kan även vara uttryck för hur tidigare industrimiljöer görs tilltalande då de omvandlas till museer, konsthallar, nya företag, bostäder etc.⁷ I det urbana upptäckandet så är det bland annat lockelsen i det ruinösa och abjekta i miljöerna som framhävs. I lokalåteranvändningen, då en gammal fabrik blir till exempel ett museum, så finns det en mer funktionell utgångspunkt där lokalbehoven för den nya verksamheten är centrala. Sedan kan i och för sig viljan att få funktionella lokaler förenas med en estetisering av den tidigare verksamheten. Det som förenar dessa olika fenomen är då att de handlar om hur den tidigare tillverkningsindustrin kommit att brukas eller återbrukas och hur det i detta bruk skapas ofta förskönande bilder av den äldre industrin.

Härmed sker en slags kulturell sortering. När skönheten i den äldre industrin lyfts fram, sker det också ett avståndstagande från en rad centrala fenomen som förknippats med industriell produktion såsom förorening, smuts, rök, buller och exploatering. Dessa negativa sidor förekommer fortfarande i anslutning till flera industrier, inte minst i de anläggningar där billig produktion och arbetskraftens låga löner prioriteras. Dessa anläggningar blir dock mer och mer osynliga i stora delar av västvärlden när tillverkningsindustri läggs ner eller flyttas till låglöneländer. Många människor i väst har idag privilegiet att kunna leva med den smutsiga industrin på avstånd.⁸ Denna distans ger utrymme för "industrial cool", och distansen ger möjlighet till ett reflexivt förhållningssätt och även till att skapa en viss lockelse. Det finns en kraft som etableras när något är på avstånd eller frånvarande, och en sådan lockelsens kraft framträder i samband med industriernas förändrade roll i flera länder. Det urbana upptäckandet är ett gott exempel på hur denna lockelse formeras. Avståndet till de vardagliga verksamheter som tar eller

har tagit plats i en miljö är en förutsättning i skapandet av nya rekreationsrelaterade upplevelser. De besökta miljöerna kan definitivt vara del av den stad man dagligen vistas i. Men det är knappast ens egna arbetsplatser som man besöker. För att skitiga avloppsrör eller industriella miljöer i förfall ska kunna ses som grunden för spännande upplevelser så måste de vara något man inte dagligen tvingas konfronteras med.

Robert Willim, PhD.

Etnologiska institutionen, Lund

Noter

- 1 Samband finns även med hur stadsmiljöer används för extrema sporter som urban climbing eller konstformer som parkour. Parkour, eller på engelska freerunning, handlar om att hitta alternativa sätt att röra sig på, och att ta sig förbi alla tänkbara hinder på ett så harmoniskt och estetiskt sätt som möjligt genom att endast använda sig av sin kropp. Parkour utövas främst i stadsmiljö och några av poängerna är att synen på stadsmiljöer liksom kroppens funktion i staden förändras i utövandet. Vissa utövare finner inspiration i filmer som *Matrix* och *Spiderman*, där rollfigurerna klättrar och springer på väggar, hoppar mellan tak och utför andra iögonfallande rörelser (se: www.le-parkour.se).
- 2 Några välbesökta webbplatser om urban exploration är www.infiltration.org/ och www.jinxmagazine.com/ På flera av webbplatserna poängteras att verksamheten inte syftar till att göra skada genom vandalisera eller sabotage. Däremot skrivs det en hel del som vädrar antiauktoritära tankar. Man vill helt enkelt hävda sina rättigheter att besöka olika miljöer, eftersom man ändå inte har tänkt göra någon åverkan eller vara till besvär. Det finns vissa gemensamma nämnare mellan urban exploration och rörelser som "Reclaim the streets" som handlar om antikapitalistiska aktioner och motstånd mot hur det offentliga rummet privatiseras. Liksom det i praktiken finns olika sidor av reclaim the streets-rörelsen, där vissa förespråkar fredliga demonstrationer utan vandalisera medan andra med maskering gärna kastar sten, vandaliserar och slåss mot polisen, så finns det olika sidor av urban exploration. Många skulle hävda att en riktig urban upptäckare aldrig vandaliserar eller ställer till med besvär. Samtidigt finns det exempel på hur andra upptäckare inte drar sig för att göra åverkan genom att t.ex. bryta upp lås eller klippa sönder staket.
- 3 De miljöer som utforskas är inte bara gamla industrier, utan utforskandet försiggår bland de materiella resterna från olika institutioner och anläggningar som kan kopplas till föregående sekels industrialiserade samhällen (jfr Jönsson & Svensson 2005).
- 4 För mer information om industriruiner kan Tim Edensors webbplats http://www.staffs.ac.uk/schools/humanities_and_soc_sciences/te1/index.php vara värd ett besök. Edensor skriver också boken "Industrial Ruins – Space, Aesthetics and Materiality" (Oxford: Berg), men när detta, vintern 2004, skrivs finns ännu inte boken att tillgå.
- 5 Exempel på Naoya Hatakeyamas foton av japanska kalkbrott (Lime Works (Factory Series) 1991–94) finns på webbplatsen: [http://www.lagalerie.de/lagalerie_english_deutsch/l_a_galerie_artists/hatakeyama_english/limce/limce.html]. Tom Paivas monumentala foton av industrier presenteras i boken *Industrial Night* (se: [<http://www.tompaiva.com/>]). Troy Paivas bok *Lost America*, som innehåller foton av övergivna inte bara industriella miljöer i den amerikanska Mellanvästern finns att beskåda på: [<http://www.lostamerica.com/>]. För ett exempel på en svensk fotograf som har fokuserat på förfallna industrimiljöer, se Gustaf Karlssons bok *Som inte längre är* (2004).
- 6 Jag startade 2002 ett projekt med namnet "the birth of industrial cool" i vilket jag undersökte likartade processer som behandlas i denna text. Projektet har resulterat i musik, film och en rad föreställningar. Se <http://www.pleasure.org/> för mer information.
- 7 Ytterligare en aspekt av industrial cool är att nya typer av tillverkningsindustrier etableras i västvärlden. Dessa syftar till att stärka företagens varumärken genom att anläggningarna görs till upplevelseorienterade mötesplatser mellan kunder, allmänhet, produkter och en välregisserad produktionsprocess. Ett exempel på denna typ av anläggning är Volkswagens "Die Gläserne Manufaktur" i Dresden (se Willim 2005b).
- 8 För vissa är detta emellertid inget privilegium, då flytten eller nedläggningen av industrier har kunnat betyda långvarig arbetslöshet. Ibland kan alternativet till ett tufft arbete vara något ännu värre.

Referenser

- Appadurai, Arjun 1997: *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. New Delhi: Oxford University Press.
- Becher, Bernd & Hilla 2004: *Typologies of Industrial Buildings*. Massachusetts: MIT Press.
- Bukatman, Scott 2003: *Matters of Gravity. Special Effects and Supermen in The 20th Century*. Durham & London: Duke University Press.
- Deyo, L.B. & Leibowitz, David "Lefty" 2003: *Invisible Frontier. Exploring The Tunnels, Ruins, and Rooftops of Hidden New York*. New York: Three Rivers Press.
- Duncan, Steve 2004: The Sweet Spot. I: *Jinx magazine*. [www.jinxmagazine.com/domino/]
- Jaguaribe, Beatriz 1999: Modernist Ruins: National Narratives and Architectural Forms. I: *Public Culture* 11(1) 1999.
- Jönsson, Lars-Eric & Svensson, Birgitta 2005: Ord på vägen. I: Jönsson, Lars-Eric & Svensson, Birgitta (red.): *I industrisamhällets slagskugga. Om problematiska kulturarv*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Karlsson, Gustaf 2004: *Som inte längre är. / That no longer are*. Stockholm: Blyerts design. Se även: [http://www.blyertsdesign.se/].
- Kristeva, Julia 1992: *Fasans makt. En essä om abjektionen*. Göteborg: Daidalos.
- Löfgren, Orvar 1999: *On Holiday. A History of Vacationing*. Berkeley: University of California Press.
- Nye, David E. 1996: *American Technological Sublime*. Cambridge Massachusetts: MIT Press.
- Ooi, Can Seng 2005: A Theory of Tourism Experiences: The Management of Attention Frameworks. I: O'Dell, Tom & Billing, Peter (eds.): *Experiencescapes: Tourism, Culture & Economy*. Köpenhamn: CBS Press.
- Strömberg, Lars G. 1997: Ruinens Hemlighet. Om den känslomässiga relationen till det förflutna. I: *Ljusgården* Nr 1/1997.
- Willim, Robert 2005a: Looking With New Eyes at The Old Factory: On The Rise of Industrial Cool. I: O'Dell, Tom & Billing, Peter (eds.): *Experiencescapes: Tourism, Culture & Economy*. Köpenhamn: CBS Press.
- Willim, Robert 2005b: It's in The Mix. Configuring Industrial Cool. I: Löfgren, Orvar & Willim, Robert (eds.): *Magic, Culture and The New Economy*. Oxford: Berg.

SUMMARY**Re-discovering the industrial society**

During the last years a phenomenon called urban exploration has emerged in several cities. It is a kind of alternative tourism that focuses on abandoned milieus, urban ruins and "no trespassing-areas" like sewers, rooftops and so on. Through these activities people are starting to aestheticize and exotize buildings and objects from the last century, the period that can be referred to as the industrial society. This text presents the phenomenon and links it to a broader aestheticization of industrial ruins. Urban exploration is analyzed as a phenomenon that highlights the suggestive power

of ruins and the role they can play to convey feelings of melancholia and nostalgia and to also be departure points for reflections on the past and the future. Urban exploration is also a play with the abject, the repelling and mystical, almost gothic dimensions of modern ruins. The essay connects urban exploration with other kinds of aesthetic representation of the industrial, like photography. It is concluded with an introduction of the term Industrial Cool, which is used to describe how industrial environments are aestheticized and linked to ideas about postindustrialism.